

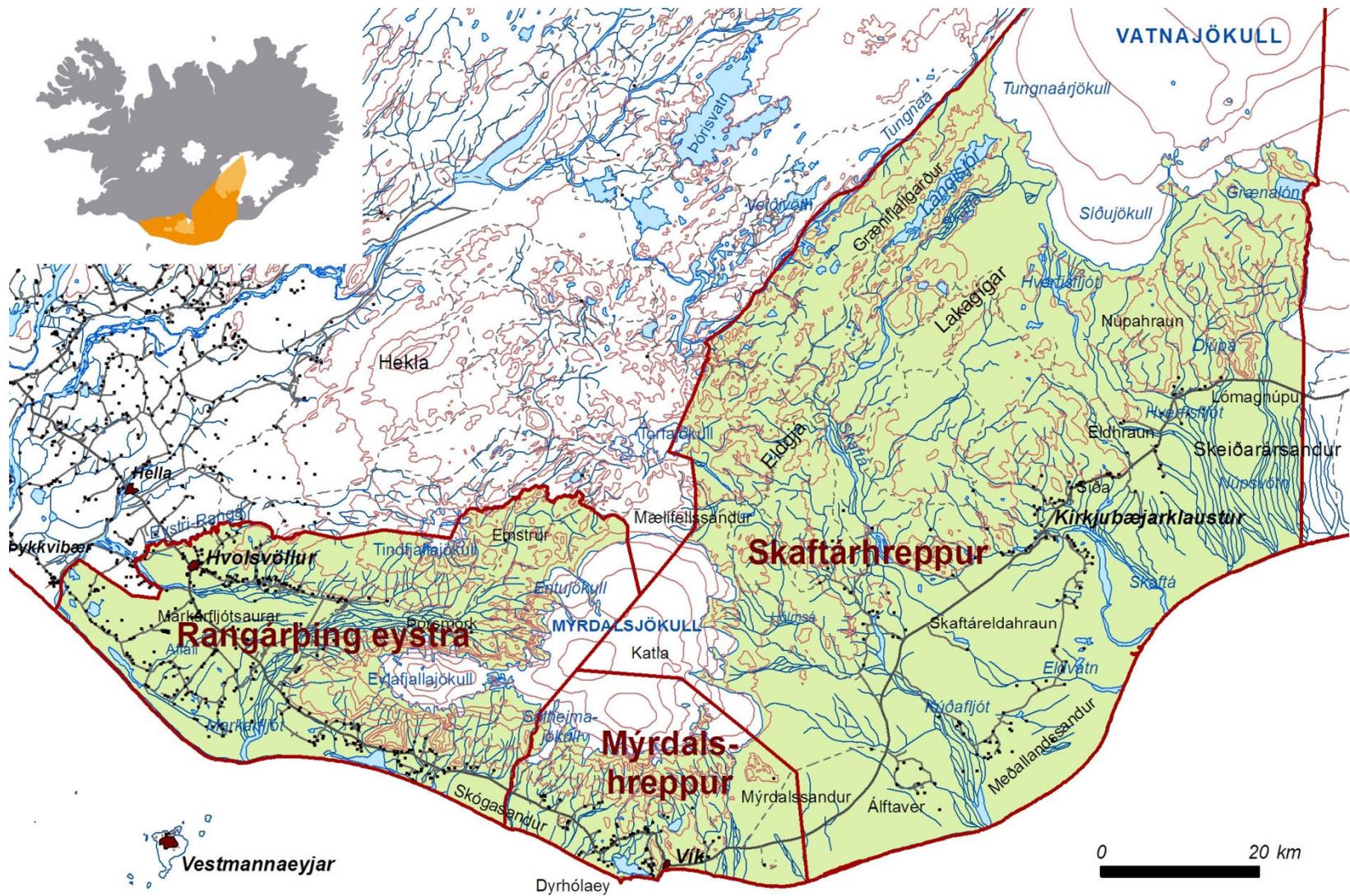

KATLA GEOPARK
JARÐVANGUR

Náttúran sem auðlind í ferðapjónustu

Steingerður Hreinsdóttir
Rekstrastjóri Kötlu Jarðvangs

Fyrsti jarðvangurinn á Íslandi

Upphafið

- 2008-2009: Átaksverkefni Háskólafélags Suðurlands, Net þekkingar frá Markarfljóti að Skeiðarársandi
  - Styrkleikar svæðisins greindir og unnið með þá
    - Eldvirkni
    - Landbúnaður
    - Þjóðhættir
- Afurð - Geopark

Jarðvangurinn Katla Geopark er
ekki bara:

Heldur allt það sem svæðið hefur upp á að bjóða og endurspeglar svæðið

Lifandi land

Eyjafjallajökull

Katla

Lakagígar

Fimmvörðuháls

Eldgjá

Upphafið

- 2010:
  - Formleg stofnun jarðvangs
  - umsókn til European Geoparks Network
- 2011:
  - Umsókn metin og Katla jarðvangur fékk inngöngu í EGN (European Geopark Network) and GGN (Global Geopark Network)

Hvað er jarðvangur?

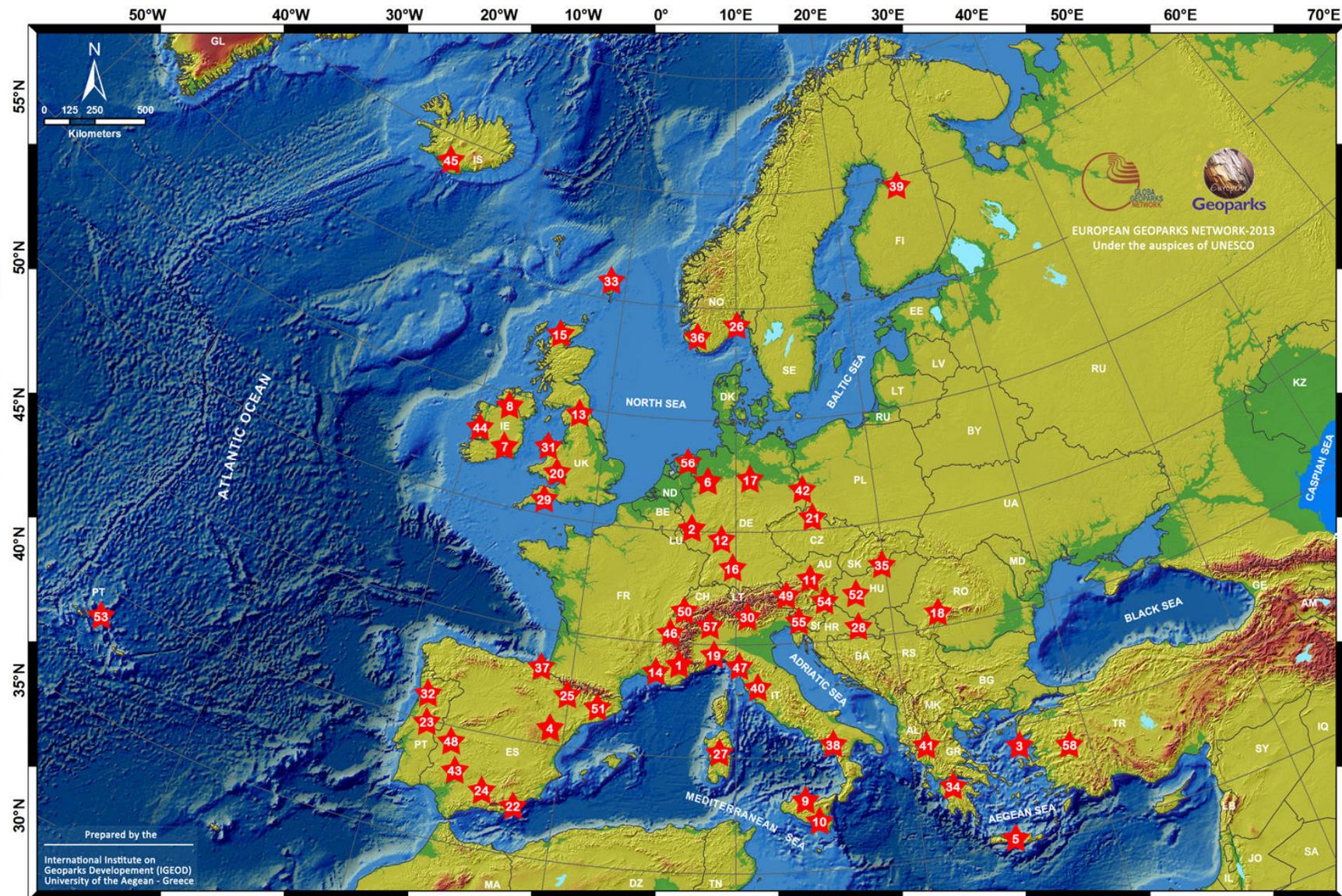
- Í jarðvangi er unnið að verndun, sjálfbærri þróun og þátttöku samfélagsins. Jarðminjarnar eru mikilvægar en það að koma upplýsingum og fræðslu til fólks um umhverfið og efla sjálfbæra efnahagslega þróun á svæðinu er ekki síður mikilvægt.

European Geoparks Network (EGN)

- Stofnuð árið 2000
- Fyrstu svæðin í Frakklandi, Þýskalandi, Grikklandi og Spáni
- Markmið:
  - Markmið European Geoparks Network er að koma jarðminjum á framfæri, vernda þær og stuðla að sjálfbærri efnahagslegri þróun innan garðanna með því meðal annars að þróa jarðferðamennsku (Geotourism).
- Global Geoparks Network var stofnað 2004
- með stuðningi UNESCO.

58 jarðvangar í Evrópu og 100 í heiminum öllum

Hvað er jarðvangur?

- Svæði sem inniheldur merkilegar jarðminjar og býður upp á aðgang að því.
- Áhugavert svæði vegna t.d. vísindarannsókna, fræðslugildis, fjölbreytileika, út frá fagurfræðilegu sjónarmiði eða vegna sjaldgæfra jarðminja.
- Auk þess eru staðir innan svæðisins sem tengjast fornleifum, sagnfræði, menningu, vistfræði og lífríki.
- Skýr stefna um sjálfbæra þróun
- Bæta viðhorf og þekkingu fólks á jarðminjum, byggja upp jarðferðamennsku (geotourism) og styðja þannig við efnahagslega framþróun svæðis.

Hvað er jarðvangur?

- Setur ekki kröfur um lög eða reglur varðandi verndun jarðminja innan svæðisins. Það er í höndum stjórnvalda og sveitarfélaga að taka ákvörðun um lagalega verndun.

Hvað er jarðvangur?

- Ávinningur fyrir svæðið:
  - Næsta skref í ferðapjónustu
  - Heildræn skipulagning og markaðssetning
  - Þróun Geotúrisma
  - Aukið upplýsinga- og fræðsluefni um svæðið
  - Ferðamenn gætu dvalið lengur
  - Aukin sala í afurðum framleiddum á svæðinu
  - Tækifæri í ferðamennsku utan háannar

Markaðssetning / gæðamál

Markmið Kötlu jarðvangs

- Efla sjálfbæra ferðamennsku á svæðinu ásamt því að auka vægi ferðapjónustu á haust, vetur og vor. Þá er mikilvægt að stuðla að auknum atvinnutækifærum og minnka hagleka á svæðinu.
- Einnig að bæta aðgengi og upplýsingar á áningarstöðum á svæðinu.

Fjármögnun og IPA styrkur

- Sveitarfélögin leggja til fjármagn árlega
- Í júní 2012 fengum við evrópustyrk, IPA styrk (Instrument for Pre-Accession Assistance) til tveggja ára.
- Styrkurinn nemur:
  - 560.000 EUR beinn styrkur
  - 187.000 EUR mótframlag

Fjölbreytt verkefni

- Árlega jarðvangsvika í apríl
- Bæta aðgengi að áningarstöðum ferðamanna
- Fræðsluefni
- Kötlu afurðir
- Könnun: Hversu miklu eyða ferðamenn á svæðinu?
- Ný heimasíða
- Áhættumat og skipulag á áningarstöðum
- Alþjóðleg samstarfsverkefni
- Ljósmyndasamkeppni

Námskeið í haust

- Ræktun og nýting plantna í náttúru jarðvangsins
- Vöruhönnun og framsetning – þróun minjagripa
- Staðarleiðsögn á jarðvangi 1 (var líka 2011)
- Öryggi í óbyggðum
- Norðurljós
- Veðurfræði í Kötlu jarðvangi
- Aðventa í Skógasafni
- Íslenskar sagnir og þjóðtrúarhefðir

Framundan

- Fræðslupakkar fyrir nemendur og ferðamenn
- Bæta innviði á samtals 25 áningarstöðum
- Gönguleiðakort
- Markaðssetning
- Rekstrar- og markaðsáætlun

Áhugaverðir staðir / Geosites

Geology & Culture

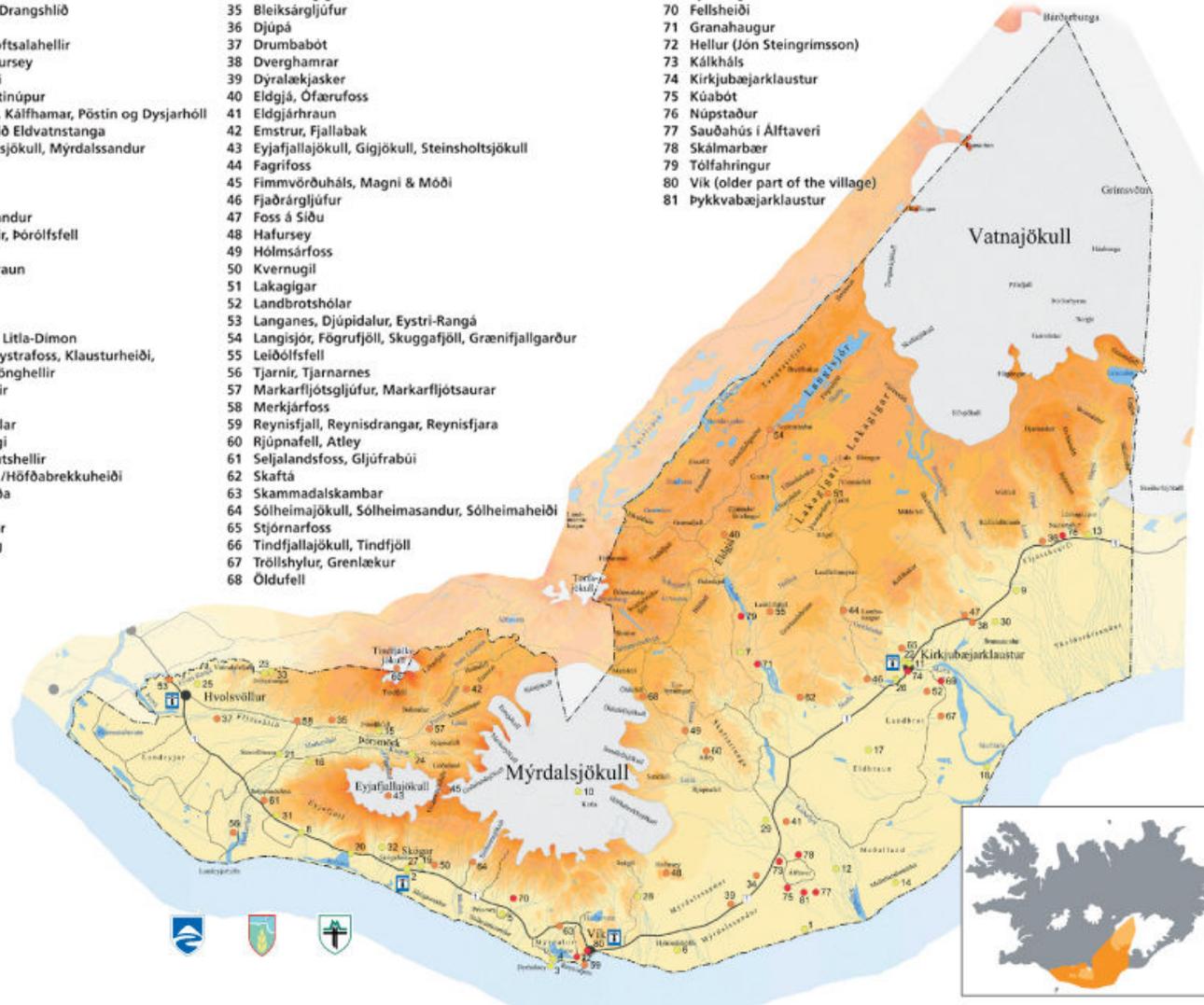
- 1 Alviðruhamrar
- 2 Drangurinn í Drangshlíð
- 3 Dyrhólaey
- 4 Dyrhólaós, Loftsalahellir
- 5 Eyjarhöll, Pétursey
- 6 Hjørleifshöfði
- 7 Hrafnar, Svartínúpur
- 8 Hvammsmúli, Kálfhamar, Póstin og Dysjarhöll
- 9 Hverfisfljót við Eldvatnstanga
- 10 Katla, Mýrdalsjökull, Mýrdalsandur
- 11 Kirkjugólf
- 12 Kúðaflljót
- 13 Lómagnúpur
- 14 Meðallandsandur
- 15 Mógugilshellir, Þórólfsfell
- 16 Nauthúsagil
- 17 Skaftáreldahraun
- 18 Skaftárós
- 19 Skógafoss
- 20 Steinhellir
- 21 Stóra-Dímon, Lítila-Dímon
- 22 Systrastapi, Systrafoss, Klausturheiði, Systravatn, Sönghellir
- 23 Vatnsdalshellir
- 24 Þórmörk
- 25 Efra-Hvolshellar
- 26 Eldmessutangi
- 27 Hrútafell, Hrúshellir
- 28 Höfðabrekka / Höfðabrekkuheiði
- 29 Laufskálavara
- 30 Orrustuhöll
- 31 Paradisarahellir
- 32 Seljavallalaug
- 33 Þrihyrningur

Mainly Geology

- 34 Álftaversgígur
- 35 Bleiksárgljúfur
- 36 Djúpa
- 37 Drumbabót
- 38 Dverghamrar
- 39 Dýralækjasker
- 40 Eldgjá, Ófærufoss
- 41 Eldgjárhraun
- 42 Emstrur, Fjallabak
- 43 Eyjafjallajökull, Gigjökull, Steinsholtsjökull
- 44 Fagrifoss
- 45 Fimmvörðuháls, Magni & Móði
- 46 Fjaðrárgljúfur
- 47 Foss á Síðu
- 48 Hafursey
- 49 Hólmsárfoss
- 50 Kvernugil
- 51 Lakagígur
- 52 Landbrotsbólur
- 53 Langanes, Djúpidalur, Eystri-Rangá
- 54 Langisjór, Fögrufjöll, Skuggafjöll, Grænifjallgarður
- 55 Leiðólfsfell
- 56 Tjarnir, Tjarnarnes
- 57 Markarfljótsgljúfur, Markarfljótsaurar
- 58 Merkjárfoss
- 59 Reynisfjall, Reynisdrangar, Reynisfjara
- 60 Rjúpnafell, Atley
- 61 Seljalandsfoss, Gljúfrabúi
- 62 Skaftá
- 63 Skammadalaskambar
- 64 Sólheimajökull, Sólheimasandur, Sólheimaheiði
- 65 Stjórnarfoss
- 66 Tindfjallajökull, Tindfjöll
- 67 Tröllshylur, Grenlækur
- 68 Öldufell

Mainly Culture

- 69 Bjarnargarður
- 70 Fellsheiði
- 71 Granahaugur
- 72 Hellur (Jón Steingrímsson)
- 73 Kálkháls
- 74 Kirkjubæjarklaustur
- 75 Kúabót
- 76 Núpstaður
- 77 Sauðahús í Álfaveri
- 78 Skálmarbær
- 79 Tólfahringur
- 80 Vík (older part of the village)
- 81 Þykkvabæjarklaustur

Velkomin í Kötlu jarðvang

Welcome to Katla Geopark

katla jarðvangur

Í Kötlu jarðvangi eru margar merkilegar jarðfræðingis stafræði. Þar eru mikið fjöldi stafræði sem eru mikilvægir til að sýna framfarir jarðfræðingis og jarðfræðingis. Þar eru mikið fjöldi stafræði sem eru mikilvægir til að sýna framfarir jarðfræðingis og jarðfræðingis.

Jarðfræði

Ísland er á Mið-Atlantshafssvæðinu þar sem kviðarbráttarflakur geymslur í þessum svæðum. Ástæða þess er myndunin af Gættu, milli miðs og áttunda. Samtíðis hefur myndunin verið mikilvæg til að sýna framfarir jarðfræðingis og jarðfræðingis.

Geology & Culture

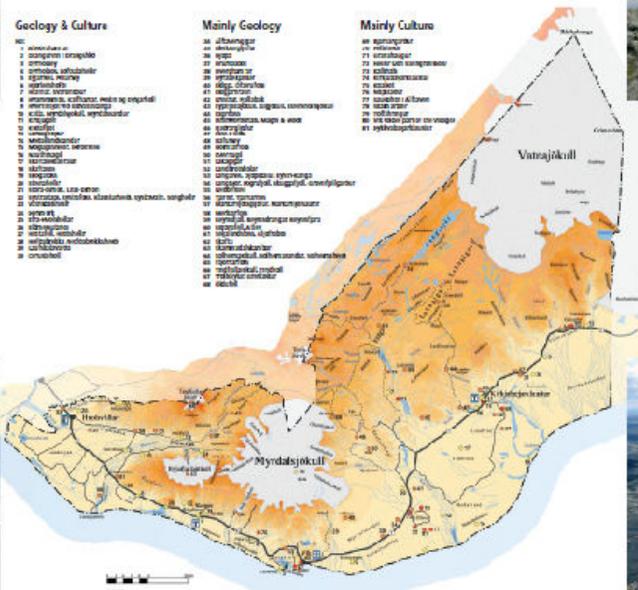
- 1. Geology & Culture
- 2. Geology & Culture
- 3. Geology & Culture
- 4. Geology & Culture
- 5. Geology & Culture
- 6. Geology & Culture
- 7. Geology & Culture
- 8. Geology & Culture
- 9. Geology & Culture
- 10. Geology & Culture
- 11. Geology & Culture
- 12. Geology & Culture
- 13. Geology & Culture
- 14. Geology & Culture
- 15. Geology & Culture
- 16. Geology & Culture
- 17. Geology & Culture
- 18. Geology & Culture
- 19. Geology & Culture
- 20. Geology & Culture
- 21. Geology & Culture
- 22. Geology & Culture
- 23. Geology & Culture
- 24. Geology & Culture
- 25. Geology & Culture
- 26. Geology & Culture
- 27. Geology & Culture
- 28. Geology & Culture
- 29. Geology & Culture
- 30. Geology & Culture
- 31. Geology & Culture
- 32. Geology & Culture
- 33. Geology & Culture
- 34. Geology & Culture
- 35. Geology & Culture
- 36. Geology & Culture
- 37. Geology & Culture
- 38. Geology & Culture
- 39. Geology & Culture
- 40. Geology & Culture
- 41. Geology & Culture
- 42. Geology & Culture
- 43. Geology & Culture
- 44. Geology & Culture
- 45. Geology & Culture
- 46. Geology & Culture
- 47. Geology & Culture
- 48. Geology & Culture
- 49. Geology & Culture
- 50. Geology & Culture

Mainly Geology

- 1. Mainly Geology
- 2. Mainly Geology
- 3. Mainly Geology
- 4. Mainly Geology
- 5. Mainly Geology
- 6. Mainly Geology
- 7. Mainly Geology
- 8. Mainly Geology
- 9. Mainly Geology
- 10. Mainly Geology
- 11. Mainly Geology
- 12. Mainly Geology
- 13. Mainly Geology
- 14. Mainly Geology
- 15. Mainly Geology
- 16. Mainly Geology
- 17. Mainly Geology
- 18. Mainly Geology
- 19. Mainly Geology
- 20. Mainly Geology
- 21. Mainly Geology
- 22. Mainly Geology
- 23. Mainly Geology
- 24. Mainly Geology
- 25. Mainly Geology
- 26. Mainly Geology
- 27. Mainly Geology
- 28. Mainly Geology
- 29. Mainly Geology
- 30. Mainly Geology
- 31. Mainly Geology
- 32. Mainly Geology
- 33. Mainly Geology
- 34. Mainly Geology
- 35. Mainly Geology
- 36. Mainly Geology
- 37. Mainly Geology
- 38. Mainly Geology
- 39. Mainly Geology
- 40. Mainly Geology
- 41. Mainly Geology
- 42. Mainly Geology
- 43. Mainly Geology
- 44. Mainly Geology
- 45. Mainly Geology
- 46. Mainly Geology
- 47. Mainly Geology
- 48. Mainly Geology
- 49. Mainly Geology
- 50. Mainly Geology

Mainly Culture

- 1. Mainly Culture
- 2. Mainly Culture
- 3. Mainly Culture
- 4. Mainly Culture
- 5. Mainly Culture
- 6. Mainly Culture
- 7. Mainly Culture
- 8. Mainly Culture
- 9. Mainly Culture
- 10. Mainly Culture
- 11. Mainly Culture
- 12. Mainly Culture
- 13. Mainly Culture
- 14. Mainly Culture
- 15. Mainly Culture
- 16. Mainly Culture
- 17. Mainly Culture
- 18. Mainly Culture
- 19. Mainly Culture
- 20. Mainly Culture
- 21. Mainly Culture
- 22. Mainly Culture
- 23. Mainly Culture
- 24. Mainly Culture
- 25. Mainly Culture
- 26. Mainly Culture
- 27. Mainly Culture
- 28. Mainly Culture
- 29. Mainly Culture
- 30. Mainly Culture
- 31. Mainly Culture
- 32. Mainly Culture
- 33. Mainly Culture
- 34. Mainly Culture
- 35. Mainly Culture
- 36. Mainly Culture
- 37. Mainly Culture
- 38. Mainly Culture
- 39. Mainly Culture
- 40. Mainly Culture
- 41. Mainly Culture
- 42. Mainly Culture
- 43. Mainly Culture
- 44. Mainly Culture
- 45. Mainly Culture
- 46. Mainly Culture
- 47. Mainly Culture
- 48. Mainly Culture
- 49. Mainly Culture
- 50. Mainly Culture

Legend for the map:

- Geological sites
- Cultural sites
- Geopark sites
- Other sites

© Katla Geopark, Iceland, 2011

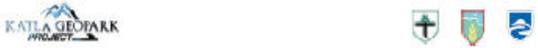

katla geopark

Katla Geopark includes geological features of global importance. Our 100 volcanic eruptions have been recorded in the area since the 19th century. The eruptions created the landscape and influenced where people settled. Through the centuries, man and nature have affected the region's history. The area is constantly changing due to the volcanic activity.

geology

Geologists define the Mid-Atlantic Ridge where tectonic plates move apart from each other causing a rift zone. A narrow rift valley forms the country's central basin. The rift zone and the rifting plates results in complex and diverse volcanic activity.

Hjörleifshöfði

Efra - Hvolshellar

Efra-Hvolshellar 25

Efra-Hvolshellar

Í landi Efra-Hvols eru þrjú manngerðir hellir sem kallaast einu nafni Efra-Hvolshellir. Hellirnir eru grafir í þremur grótt þursberg sem líklega er Jökulberg að uppruna. Neðan til er bergiöfna, gert úr gaskjúpum, vírtíga og skálaga sandsteini. Tveir hellanna eru samtengdir með göngum og nefndast þeir Efsti hellir og Miðhellir. Sá þriðji stendur stakar 20-30 metrum sunnar og nefnist Stóri hellir. Hann er um 42 metrar á lengd, og er talinn næstlengsta manngerði hellir á Íslandi. Ekki hafa fundist umnefni mannvirki í hellunum en það hefur ekki enn verið rannsakað með fornleifarfræðilegum aðferðum. Síðast voru hellirnir notaðir sem fjámsu og híaða en hafa stáðl áður og ornaðir síðan 1943.

Loftug Stóra hellis hefur að hluta til hrundi og mold fylt göngin. Bútt er að moka út úr hellinum að hluta til samdrátt við Minjastofnun Íslands. Ekki er talin hætt á þekara hruni en þó skyldi fólk sjna aðgát. Hellirnir hafa verið fróystir síðan árið 1929 sem menningamínjar.

Um manngerða hella á Íslandi

Talio er að hellegro hafi verið stundað á Íslandi allt frá landnámsstöð og fram um miðja 20. öld. Efra-Hvolshellir, stundum kallaðir írahellar, eru jafnvel taldir eina landnám. Þess er getið í Landnámu að víð landnám hafi hér verið fyrir írskir munkar sem kólubúast papar. Búastádr papar í hemslandi sínu á Írlandi voru háðir byggislausir eða hellir. Þetta voru einsetumenn sem sóttu ekkí verslunum gæðum og höfðu því nægan tíma til að höggva sér hýsi í berg. Örnefti á boru víð írahelli og írahellum sem eru hér í gremd, ásamt írahellum, renna stóðum undir papakenninguna en aðrir hafa bent á þa skyringu að örneftin heiti svo vegna fjölda smálaka sem yrst úr heilinni. Þar sem manngerðir hellir eru með ölu óþekktir í Norreg hafa landnámsmenntir helligerðarlína ekkí með sér þaðan. Það útsakar ekkí að norrænir landnámsmenn hækta upp hellegro á Íslandi, þar sem heppilegar jarðveglegar aðstæður eru fyrir hendi, en hellegro var stundað víða um Evrópu. Ortað eru sérleiku hellirnir höggur í sandsteinshönd og gíllíngvél þveim. Sandsteininn hefur í flestum svikum orðið til víð ló síðasta kulsakleis, fyrir um 9.000 árum, víð sandtrök a víðatúttum Jökulsársöndum. Þar sem mestu Jökulsársandur landnáms voru á Suðurlandi þar mest á þessum landslagformum þar og getur það skýrt fjölda manngerða hella á þessum slóðum en á annað hundruð manngerða hella eru þekktir á Suðurlandi, allt frá Östuri og austur í Myrdal. Annars staðar á landinu eru þeir nær óþekktir. Sandsteininn á Suðurlandi er mjúkur og einsetur að innri gerð og því auðvelt að vinna a honum með örum, holum, miltum og öðrum graffólum, en um leið stendur hann vel, er vatnseþtur og hio ákjósanlegasta helligerðarberg. Allmargir hellir hafa einng verið notaðir í móbog og Jökulberg. Móbog er yfirleitt harðara en sandstein og auk þess sem oft eru brott af dolstraegri í því og því erfara til hellegroir. Ísland er af mörgum talio fátækast allra Evrópuánda af byggingaöðulegum minjum, torfus eina en 150 ára er hegt að hluta á flegra annar handar og í raun eru fáar byggingar eina en frá 18. öld. Þess vegna ma segja að manngerðir hellir séu einstakar minjar og summa ma jafnvel teja til eina uppstáandi hella á Íslandi.

Vinsamlegast gangið vax.
Landeigendur, Rangáringur eystra, Minjastofnun Íslands og Katla Geopark

Efra-Hvolshellar

In the land of Efra-Hvoll there are three man-made caves which altogether are named Efra-Hvolshellir. The caves are dug into rather rough sediment breccia, which is likely tuffite in origin. Below it, there is the "thin" rock, made out of stratified, cross-bedding sandstone. Two of the caves are interconnected with a tunnel and they are named Efsti hellir and Miðhellir. The third cave, Stóri hellir, is located 20-30 meters south of them. It is 42 meters in length and is considered to be the second longest man-made cave in Iceland. No indications of human habitation have been found in the caves, though this has not been formally researched using archaeological methods. The caves were last utilised as a sheep house and a barn, however, since 1943 they have been unused.

Stóri hellir's vent has partially collapsed and mould has filled in the tunnel. The soil has been to some extent removed in cooperation with The Cultural Heritage Agency of Iceland (Minjastofnun Islands). Currently it is not believed that there is any risk of further collapse, but people are still advised to be cautious. The caves have been officially protected since 1929 as cultural heritage.

About man-made caves in Iceland

It is believed that cave digging has been done in Iceland ever since the settlement period until the mid 20th century. Efra-Hvolshellir, sometimes called írahellar, are even believed to have been constructed before settlement. This is possible because before settlement there had potentially been Irish monks, called Papar, who lived here. Papar's residences in their homeland in Ireland were beehive houses or caves. They were hermits who did not collect worldly possessions and thus had enough time to dig out a house in rock. Topographical names nearby such as írahell (Irishmen's Heath) and írahvammur (Irishmen's Dell), along with írahellir (Irishmen's Cave), provide backing to the Papar theory, but others have suggested the explanation that topographical names originate from a number of little crockets which spray out of the heath in Icelandic, to spray (yrja) is pronounced the same as the word for Irishman, hence the connection.

Because man-made caves are completely unheard of in Norway, the settlers of Iceland who partook in cave digging did not have knowledge of how to do so from there. It is, however, not out of the question that settlers picked up cave digging in Iceland, as there are favourable geological conditions present; moreover, cave digging was widely done in Europe. The Icelandic caves are most often dug into sandstone hills and gullies near farmsteads. The sandstone formed in most cases at the end of the last Ice Age, about 9,000 years ago, in sandstorms on expansive glacial outwash plains. Because most glacial outwash plains were in South Iceland, most of these landscape formations are there. Accordingly, that can explain the number of caves in that region; there are over a hundred man-made caves known in South Iceland, all the way from Ortaf and east to Myrdalur. They are, however, nearly unheard of in other places in Iceland.

The sandstone in South Iceland is inherently soft and homogenous, so it is easy to work with it using axes, bars, chisels and other digging equipment, while at the same time it is durable, water-tight and the most favourable rock type for cave digging. Many caves have also been dug out in palagonite and tuffite. Palagonite is in general harder than sandstone. In addition, there are often pieces of pillow lava in it and thus it is more difficult to use in cave digging.

Iceland is considered by many to be the poorest of European countries in terms of traces of historical buildings. The number of turf houses older than 150 years can be counted with your fingers, and in actuality few buildings date back past the 18th century. It can thus be said that man-made caves are unique relics and some of them can even be counted among the oldest remaining houses in Iceland.

Please respect the surroundings.
Land owners, Rangáringur eystra, The Cultural Heritage Agency of Iceland and Katla Geopark.

Velkomin í Köttlu jarðvang

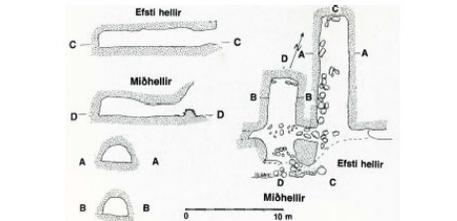

Welcome to Katla Geopark

Efsti hellir og Miðhellir

Efsti hellir og Miðhellir eru samtengdir með göngum. Lagskipting í veggjum þeirra hallar upp og inn og gaffirnir eru jvæskomin. Helligið í Miðhelli liggur um einum metra lægra en í Efsti helli og bergþykkt í munnna er um tveir metrar en ekkí nema 80-100 sm í Efsti helli. Göngin á milli hellanna voru upprunalega 1,4 metrar á hæð og hafa verið grafinn úr Efsti hellinum því þak þeirra er ögn hærra en loft Miðhellis. Það er ekkí mikið um krot á veggjum hellanna en djúps fangamark sjást á stöku stað. Engin loftop eru á hellinum en þeir eru þunfir og þrifalegir og veggirnir þakfir mossa og skófum inn í botn.

Efsti hellir and Miðhellir are connected with a tunnel. Stratification in their walls slope up and inward and the gables are transected. The cave floor in Miðhellir is about one meter lower than in Efsti hellir and the rock thickness in the opening is about 2 meters, but not more than 80-100 centimetres in Efsti hellir. The tunnel between the caves was originally 1.4 meters tall and has been dug out of the upper cave because its roof is slightly higher than the roof of Miðhellir. There are not a lot of doodles on the caves' walls, but there are some unclear monograms in certain spots. There are no air holes on the caves; however, they are dry and clean and the walls are covered in mosses and lichens going into the back of the cave.

Höfundur: Manngerðir hellir á Íslandi. Aftir Hagbernd Guðmundi J. Guðmundson á Hagþorri Guðmundi. Skildagráfi: Creator of the adjacent Landnáma-af

Stóri hellir

Stóri hellir er höggvinn á ská inn í bergiöfna, en ekkí þvert eins og hinir hellarnir tveir og líkt og langalengast er. Hann er í heild um 42 metra langur og þrjúþeim inn í botn. Hellirnir er tilkúlalega jafnbreiddur fyrstu 30 metrana en þar brekkir hann og hækkar og myndar nokkurs konar stofu með loftopi í þaki. Um árið 1930 hrundi loftopio svo mold fylti göngin en unnio hefur verið að því að hreinsa þau og koma hellinum aftur í sína upprunalegu mynd. Inn af þessu rými koma löng og þröng göngin en ekkí er víðað í hvaða tilgangi þau hafa verið gerð. Ef hins vegar er fanó út og upp fyrir bakkan þessa 42 metra sem hellirnir nær eru þar greinilegar tófir skála eða langhúsa sem hefur ekkí verið veitt mikli athygli. Hugsanlega hefur aðlunin verið að tengja göngin við skálann og nota þau yrst sem vatnsvæg eða föttsleð. Líkt og í Efsti helli and Miðhelli er ekkí mikið um krot á veggjum Stóra hellis en þó má greina nokkurskonar galdrastar ristan í klett fyrir framan hellinn, auk stöku fangamarka og ártala á veggjum.

Stóri hellir is dug into the rock at an angle, but not perpendicular like the other two caves which is by far the most common method. It is in total 42 meters long and straight as an arrow all the way to the back. The cave is about the same width for the first 30 meters, but after that it broadens and gets taller, forming a kind of room with an air vent in the roof. Around 1930 the air vent collapsed so mold filled the tunnel. Efforts have been made to clean it and to excavate the cave back to its original form. There is a long and narrow tunnel, but it is not known for what purpose it was constructed. On the other hand, if one goes up and behind the back of the 42 meters which the cave reaches, there are obvious ruins of huts or longhouses which have not been given much thought. The idea had possibly been to connect the tunnel to the hut and use it as either a waterway or as an emergency exit. Just like in Efsti hellir and Miðhellir, there are not a lot of doodles on Stóri hellir's walls, but in front of the cave some kind of rune is carved into the rock, in addition to individual monograms and years on the walls.

Höfundur: Manngerðir hellir á Íslandi. Aftir Hagbernd Guðmundi J. Guðmundson á Hagþorri Guðmundi. Skildagráfi: Creator of the adjacent Landnáma-af

Efra - Hvolshellar

Efra-Hvolshellar
afstöðumynd tekin til vesturs,
hellarnir þrír, Hvolsgil og Hvolsfjall.
Ljósni. Þorst.

Efra-Hvolshellar
Langi hellir, tröppur og
tröppustigur
Ljósni. Þorst.

Efra-Hvolshellar
langi hellir er um
42 metra langur
Ljósni. Þorst.

Fjaðrárgljúfur

Fjaðrárgljúfur 46

Fjaðrárgljúfur

Fjaðrárgljúfur er stórbrotið og hrakalegt, um 100 metra djúpt og um tveir kílómetrar að lengd. Gjúfurn er vegbrott, óritið hlykkjótt og þröngt. Berggrunnurinn í Fjaðrárgljúfi er að mestu móberg frá kaldskelðum ísaldar og telst um tveggja milljóna ára gamalt. Fjaðrá er upptök sín í Geitlandshrauni og fellur fram af heilaröruninni í þessu mikilfenglega gjúfi þar til hún skilar sér niður í Skaltá. Fjaðrá er bergvatnsá og það er að hún hefur breytt mikið í límanis rás. Í dag er Fjaðrá ótíðar frekar vörsstítt og því geta göngumenn tveggja kosið að ganga inn gjúfið en þá þarf að vaða anna alíof. Innet í gjúfinu eru fossar svo ganga þarf sömu leið til baka. Flestir velja að ganga eftir gönguslóttu uppi á gjúfuramminum og njóta um leið útsýnissins yfir gjúfið. Fjaðrárgljúfur er á náttúruvergisráði. Ómetið Fjaðrá hefur oft valdið fyrir mönnum en telja sumir að hér hafi eitt slinn verið fjörtur og hafi álin borið nathið Fjaðará í upphaf. Á þessu eru skipilar skoðanir og kannski þúa ferðalangar yfir betri útsýningu á nathinu?

Myndun Fjaðrárgljúfurs

Talið er að Fjaðrárgljúfur hafi myndast við lok síðasta jökulskeiðs eða fyrir um nítu þúsund árum. Þegar jökullinn hórfaði myndast íön í dálnum á bak við berggróskúlið en afhrenslivatn úr lóninu rann þar sem nú er Fjaðrárgljúfur. Jökullar frá jaðri jökulsins báru fram mikið af seili í lónið en álin sem rann frá því gróf sig niður í þróskúlið og ofan í móbergið framán við hann. Þegar vatnstalið var sem slæst var það ofttugt við gjúfurgrófinn. Að því kom að stöðuvatnið fyllist af ramburði jökulvatnanna og aft árinna dvinandi, þegar stöðuvatnið var orðið fullt hóf álin að grafa sig í setögn sem hún hafði áður skalið eftir sig í dálnum. Malaríjarlar beggja vegna í dálnum segja til um upphaflegu hæð og stöðsetningu stöðuvatnins og djúp rás í móberginu ber þógt vtri um all náttúruvinnur.

Vinsamlegast gangið vel um svæðið, virkið merkingar og verduð vökvæman gróður.

Fjaðrárgljúfur canyon

Fjaðrárgljúfur is a magnificent and massive canyon, about 100 meters deep and about two kilometres long. The canyon has sheer walls, and is somewhat serpentine and narrow. The bedrock in Fjaðrárgljúfur is mostly palaeogite from cold periods of the Ice Age and is thought to be about two million years old.

The river Fjaðrá has its source in the mountain Geitlandshraun and falls off the health edge in this stunning canyon until it makes it down into Skaltá river. Fjaðrá has changed a lot in the course of time. Today Fjaðrá is often rather low in water and therefore hikers can safely choose to walk inside the canyon. However, wading is necessary fairly often. Deep in the canyon there are waterfalls so one needs to walk the same way back. Most people choose to walk along a walking path up on the canyon's edge while simultaneously enjoying the view above the canyon. Fjaðrárgljúfur is on the Nature Conservation Register.

Formation of the Fjaðrárgljúfur canyon

It is believed that Fjaðrárgljúfur formed at the end of the last Ice Age, about nine thousand years ago. When the glacier retreated, a lake formed in the valley behind a hard resistant rock. The run-off from the lake flowed to where Fjaðrárgljúfur is today. Glacial rivers from the glacier's edge carried a lot of sediment into the lake and the river which ran from it dug itself down into the rock and down onto the palaeogite in front of it. Because the cascade has been so large, it was powerful in digging out the canyon. Eventually the lake filled with sediments and the river's strength dwindled. When the lake filled up completely, the river began to dig itself into the sediment layers which it had previously left in the valley. Fluvial terraces on both sides in the valley give an indication about the original height and location of the lake while a deep channel in the palaeogite serves as a silent reminder to the power of nature.

Please respect the surroundings, regard the signs and help to protect the sensitive flora.

©Hinn Reykjavíkurkirkjafréttir

Velkomin í Kötlum jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Fjaðrárgljúfur

Skaftá

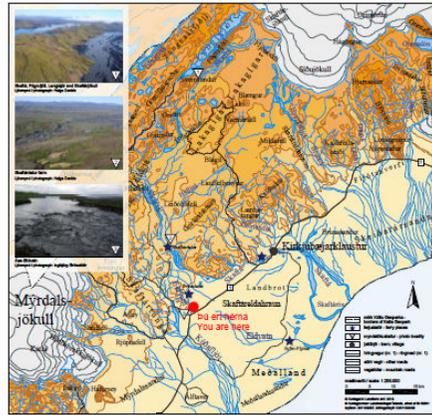

Skaftá 62

Skaftá

Skaftá er ein af stóru jökulárunum hér í landi. Hún er vatnsrík og löng, en veglenging hennar frá upplötum til ósa eru um 115 kílómetrar. Skaftá er brottuð á jöklu með Lindarvatni. Aðalupplöf jökulvatns eru í Skaftafelli í Vatnajökli, skammt austan Langjökul, en fjöleg þæflast Lindarvatni í hana af Langjökli um Ölfrið. Skaftá er jökulátt að samantekt en að velti er hún að grjóti frá 1200 þess vís Skaftá er Skaftafárdalur en vatnsstöð áttinn þar er um 1400 km og meðaltalinn um 115 m/s. Önnar Skaftafárdaða ratta til Skaftar fjöðs á og lauka, þær helstu eru Grjóta, Hellisa og Nýfir- og Örn-Östra sem allar eru bergvatns. Neðan við Skaftafáda Skaftá að breiða er sér og grenst síðan í þær megljúlur. Vestan megin er Eldvatn síða Ása-Eldvatn sem rennur vestur með Skaftafáda og yfir í Kúðafjöt. Austur rennur svo sjáfr Skaftá sem sveigist austur með Síðu, frammi Kirkjubæjarklaustri og laka til sjávar um Veðós. Hlut Eldvatns og Skaftar lækast um gropið hraunið og hella þar Ásakvíslar annarsvegar og Árnkvíslar hinsvegar en þær hafa bæði nokkurn breytingum á lofti áttinn vestra vegar. Hlut þess vatns sem rennur í hrauninu hverfur ofan í það og kemur fram sem Lindavatn við suðurágar Skaftafádaárunans meðal annars Eldvatni í Meðalandi.

Jökuláttir eru algeng í Skaftá en að jafni hefur átt á þegga ára fresti. Þeim fylgir mikil vatn sem flæst víða um á löngum með gróðreglum flamburði. Stærð Skaftafáda eru breytleg en rennist getur náð allt að 1500 m/s þá Skaftafáda í stærstu hláupum. Til samantektar hafa stærstu hláup sem ségur fara af á landi, verið í Kötluvegum og helstu hana rennist þessa vís áttinn allt að 300.000 m/s. Skaftafáda réga upplöf eru í Skaftafádaunum undir Vatnajökli, norðvestur af Grímsvötnum. Hlaupvatnið er brottuð frá jarðinni sem safnast fyrir í kötlunum og hefur þar þegar katarer fylst, jökullinn fylst og vatnið rýst sér braut undir.

Skaftá River

Skaftá River is one of the large glacial rivers present in the region. It is particularly voluminous and long, its length from source to estuary is about 115 kilometres. Skaftá is a mixed glacial and spring-fed river. The main sources of the glacial meltwater are in Skaftafjall at Vatnajökull Glacier and spring water from Lake Langjökull rapidly added into the meltwater. In summer, Skaftá River's colour is coloured by mud from glacial meltwater, whereas in winter it is most often crystal clear. The uppermost farmland by Skaftá River is called Skaftafárdalur, where the nearby river basin is about 1400 km² with an average flow of about 115 m³/s. Above Skaftafárdalur a number of rivers and streams run into the Skaftá River, with the most prominent being Grjóta, Hellisa, and Southern and Northern Östra, all of which are spring creeks. Below Skaftafárdalur, the Skaftá River expands and diverges into two main branches. To the west, there is the Eldvatn River (also called Ása-Eldvatn) which runs west along the Skaftafáda area and over into the Kúðafjötur River. To the east, the Skaftá River itself runs, which flows east along the Síða hillside, by the town of Kirkjubæjarklaustur and finally into the ocean around the estuary Veðós. A portion of the Eldvatn and Skaftá rivers branches around grooved lava are called Ásakvíslar on the one hand and Árnkvíslar on the other. They have, however, changed a little the last years due to road construction. A portion of the water that runs into the lava disappears into it and emerges as spring water at the southern edge of Skaftafádaunum Lava Field, at Eldvatn in Meðaland among other places.

Glacial outburst floods (jökuláttir) are common in the Skaftá River and as a general rule it floods every two years. The floods result in much water running all over around inland areas, with tremendous deposition. The size of Skaftá River floods is variable, but the flow can get up to 1500 m³/s by Skaftafáda during the largest floods. For comparison, the largest floods in Iceland's history have been during Katla's eruptions with their maximum flow rate estimated to reach up to 300,000 m³/s. Floods in the Skaftá River originate at Skaftafjall (Skaftá Depression) which are beneath Vatnajökull Glacier, northwest of Grímsvötn Volcano. The floodwater is meltwater from geothermal energy which builds up in the depressions and emerges when the depressions fill up; the glacier then rises up and the water forces a path for itself under the ice.

Velkomin í Kötlu jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Skaftá 62

Samgöngur fyrir og nú

Skaftá og Skaftafádaunum höfðu mikil fararfarir hér á áttum síður. Samgöngur í þessum svællum breyttast lítið frá því á landsmóðil allt fram á þriðja tug síðustu aldar á meðan hestar voru einu fararféli á landi. Meðan engar átt voru brúdar var að treysta á hestinn og hærri vanaþanna en svo voru þær nefndir sem elyngtu voru í því að veita vís á staunum. Reynið það bæði á göggaþingri og drifna marna og á fótvegi og traustleika hestanna. Áttur en byrjað var að brúa voru ferjur á förunum síðum. Yfir Skaftá þá Skaftafáda og Kirkjubæjarklaustri, yfir Ása-Eldvatn þá Svínadal og yfir Eldvatn þá Fljóttum í Meðalandi. Átt 1903 var Skaftá brúð við Kirkjubæjarklaustur og stutta síða yfir Ása-Eldvatn. Á svæðinu sína, sótt um 1910, var byrjað að byrja veigi yfir Skaftafádaunum. Öðri bífélaga gekk í garð rétt um 1930 hér í Vestur-Skaftafélaginu og þurfti þá að huga að vegvegum og brúgarði á annan hatt en áttur hærri tókast. Eftir ýmsar tilfæringar á brúgarði var áttveðið að veita Ásakvíslum í töm Eldvatns með miklum hnyðum en það fór ekki betur en svo að undirstöður brúgarinnar áttinn henni sjámi skóðuð þurt í vatnsvötnum. Í kjölfari þess áttinn næringarnika jökulvatns Ásakvíslar svo landi þomátt og uppstóttur gerði vís vís.

Samspil manns og náttúru

Önnert er að segja að erfti er að þessa náttúru og samnast það kannski best hér í svelt þar sem jökulvatn, samnast, hraunvatn og óskulur eru áttveðið að mót landi. Líklega hafa engar byggðir hér á landi óttuð fyrri áttinn eins landsvegi og Skaftafélaginu frá því að menn hótu hér búsetu, sátt en fjöðrenni landsvegi og gróðurinn mikli, frá því til sjávar, og eru þar gróðurinnar vinnar og óttaka áttinn ótt veði. Öttinn gróðurinn hafa höfðu í þessum jökulvatni áttinn óttinn hettan og óttu svo að byggð hettar ségt af. En það sjáfr áttinn upp um síðir og þannig hafa ségt á áttinn og skóttur í sögðu hettanna og svæðunum sínum auk hettanna þessa sem tókist að þrúka.

Transportation then and now

The Skaftá River and Skaftá-Fires Lava Field were thought to pose significant problems for transportations here in previous years. Transportation in the region changed little from the settlement of Iceland up to the third decade of the last century when the horse was the only land vehicle. While there were no bridges over the rivers, one had to trust the horse and itsman's (waders) competence. A vanaþannur was given that fits if he or she was skilful at finding favourable locations to wade in moving water. This tested both the shrewdness and boldness of individuals as well as the horse's foot-sureness and reliability. Before the bridges, there were ferries at four locations: over the Skaftá River at Skaftafárdalur and at Kirkjubæjarklaustur, at Ása-Eldvatn by Svínadalur and at Eldvatn by Fljóttum in Meðaland. In 1903, the first bridge over the Skaftá River was put in place at Kirkjubæjarklaustur and few years later over Ása-Eldvatn. Around the same time, or in 1910, a path had begun to be cleared for a road over the Skaftá-Fires Lava Field. The age of the automobile arrived right about 1930 here in West Skaftafélagssýsla County and accordingly it was then necessary to think about road improvements and bridge-building in a different way than before. After various difficulties in bridge construction, it was decided to feed the Ásakvíslar River back into Eldvatn with a lot of leveling. It went so badly the bridge's foundation, along with the bridge itself, washed away in river swelling. In the aftermath, the rich runoff from the glacial meltwater of the Ásakvíslar River divided. The land dried up and soil erosion set in.

Interplay of humans and nature

It is safe to say that it is difficult to harness the elements and this is perhaps proved best here in this region where glacial meltwater, sandstorms, lava flows and drifting ash are constantly shaping the land. Ever since people began to settle in Iceland, it is likely that no inhabited areas in the country have experienced anything like the desertification as occurred in Skaftafélagssýsla. The diversity of terrain and vegetation is so great, from glacier to sea and fertile coasts and eroded emptiness are often together side by side. Generous fertile land has vanished in glacial meltwater torrents or under lava and ash, so that inhabited areas have disappeared. But everything eventually clears up sooner or later. There have thus been periods of good and bad in the region's history. The power of desiccation has even sometimes increased the prosperity of those who managed to stoke out the tough times.

Velkomin í Kötlu jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Skaftá

Skógafoss

Skógafoss 19

Skógafoss

Skógafoss er af mörgum talinn einn af þegurstu fossum landsins og bött víðar vaxi leiðin. Skógafoss er í Skóga sem á annars vegar upptök sín undan Eyjafallaöki og hins vegar úr vestasta hluta Mýrdalsökuls. Við Klambfelli sameinast þessar klettur og úr verður ein á, Skóga, sem rennur svo eftir Skógarglí þar til hún steyptist fram af heildaruninni í Skógafossi. Í Skógarglí má telja á örþó þug fossa, marga angfagra og hellandi, sumra litla og margarötra, aðra háa og tignarlega. Skógafoss og áin ofan og neðan við fossinn voru hlöyst sem náttúruvælti árið 1987.

Þegar sem Skóga kemur fram á heildaruninna rennur áin á höfðu þengla þar til hún steyptist niður í 15 metra breiðum og um 62 metra háum fornögnum fossi. Kletturinn er forn sjávarhamar sem mótaðist við sjávarloft í lok síðast kúloskeiðs. Á því tímabili var sjávarstáðan mun hærr en hún er í dag. Ísaldökuillinn hafði brjóst landinu niður með fangi sínu en þegar hann bráðnaði ókrist vatnsmagn í úthöfnum og sjávarstáðan hálkkaði. Um leið minkaði fargið á landinu sem tók að rísa og leiktaði þá sjávarstáðan aftur. Umhverfi fossins er mjög fallegt, mörgstannnar til beggja hliða þar sem fjöll hefur tekið sér böflestu í grönun og gróssugum brekum frá údanum af fossinum.

Hægt er að ganga að hjúnum undir fossinum og standa á milli króttí máttúvafanna eða ganga upp hliðina austan megin fossins og horfa niður eftir sagnarögnum fossinum. Mikill vaðnaði myndast við fossinn svo vissara er að fara með gát á brautum jarðvegnum. Vatnið er mjög gott og veitum að oft má sjá regnboga undir fossinum. Gætt þess að ganga aðeins á merktum stígum.

Gullkista Prasa

Þjóðsagan segir að landnámsmaðurinn Þrasi hafði falið gull sitt í kistu á bakvið Skógafoss, þar sem líffært væri að henni. Lengi vel mátti sjá í annar gaffi kistunnar út undan fossinum. Einnhverju sinni fóru þrjú menn frá Skógu og víttu. Þessu þess að ná kistunni. Við íttan leik komu þeir það niðargi kistunni að þeir komu krók í jarminn þann er var á hlið kistunnar. Var nú tekið á, en kistan var það þung að jarminninn losaði af kistunni og lauk þar með þeim ferð. Hringurinn þrýddi síðan kringuvarfina í Skógu en er nú að finna á Byggðasafninu í Skógu. Vissu kunna menn einn sem einhverjuma tíma hefur verið kvíðin um þetta og er hún þannig:

Þrasakista auðug er
undir Þrasi Skóga
hvert sem þággad þyrstur fer
finnur auðlegð nóga.

Hringurinn af gullinu, landnámsmaðurinn Þrasi leit hann þrýddi kringuvarfina á Skógafossi á 1600 en er nú til sjóns á Byggðasafninu í Skógu. - The ring of iron & chest of gold which he hid behind the Skógafoss waterfall. Later the ring became the doorknob of Þrasi's Chest and 1980 but can now be found in the Skógar folk museum. - Ljósmynd: Þrasi Skóga

Skógafoss waterfall

Skógafoss is widely considered to be one of Iceland's most beautiful waterfalls. It is situated on the river of Skóga, which originates from both Eyjafjallaökull glacier and the westernmost part of Mýrdalsökull glacier. The two sources merge by the Klambfelli mountains, forming the river Skóga, which runs through the Skógarglí canyon until descending from the edge of the moor as the Skógafoss waterfall. Over twenty waterfalls can be found in Skógarglí, many of them breathtakingly beautiful. Some are small and intricate, others high and majestic. Skógafoss, and the river above and below the waterfall, was declared a protected natural monument in 1987.

As Skóga approaches the edge of the moor, the river runs over a layer of hard rock until rushing down in a beautifully shaped, 15 metre wide and 62 metre high waterfall. The cliffs are ancient coastal cliffs, which were formed by marine erosion at the end of the last ice age. Then the sea level was much higher than it is now, as the weight of the ice age glacier had pushed the land downwards. As the glacier melted and the weight was lifted, the land could rise and the sea level lowered. Skógafoss's surroundings are particularly scenic, with the water-spray thrown up by the waterfall spreading over the grassy slopes of the surrounding tuff cliffs, where farmers have taken up residence.

You can walk to the pool underneath the waterfall and stand face-to-face with the forces of nature or walk up the hill on the east side for a majestic view down over the waterfall. The waterfall generates a huge amount of spray, so take care when crossing the wet ground. Due to the amount of spray, you can often see a rainbow under the waterfall. Please walk on marked paths only.

Þrasi's chest of gold

According to legend, a settler named Þrasi hid his chest of gold behind Skógafoss, where it would be hard to reach. For a long time, one end of the chest was visible through the waterfall. Three men from Skógar once attempted to retrieve the chest, managing with great difficulty to place a hook in an iron ring on the side of the chest. They pulled hard, but the chest was so heavy that the iron ring came loose and the mission was aborted. The ring was placed on the door of the church in Skógar and can now be found in the Skógar folk museum. The following verse, bearing witness to this legend, has been passed down through the generations:

The chest in Þrasi's secret lair
Under the Skógar waterfall
Rewards the one who ventures there
With endless riches, great and small.

Í Skógarglí eru við Skógafoss einn margo ægðhorn og heildar fossa. Skógafoss og áin ofan og neðan við fossinn eru hlöyst náttúruvælti - í Skógarglí canyon, above Skógafoss, are many breathtakingly beautiful waterfalls. Skógafoss, and the river above and below the waterfall, are a protected natural monument. - Ljósmynd: Þrasi Skóga

Velkomin í Kötlum jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Skógafoss

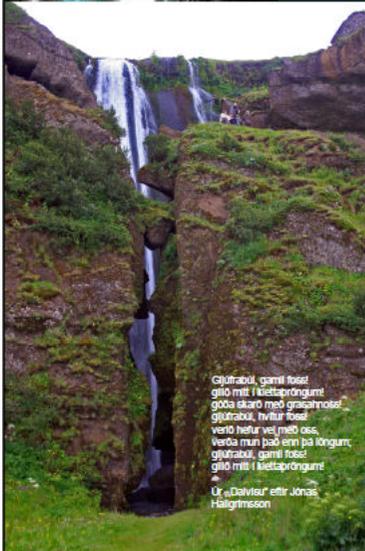

Gljúfrabúi

Gljúfrabúi

61

Gljúfrabúi, gamli fossi
gljó milli íslatpröngum!
göla skarð með grasahöndi
gljúrabúi, hvítur foss!
vertó hefur verið með oss,
vertó mun það einn þá löngum,
gljúrabúi, gamli fossi
gljó milli í slatpröngum!
Úr „Dálvur“ eftir Jónas
Halgrímsson

Gljúfrabúi

Gljúfrabúi fellur úr Gljúfura en hún á upptök sín rétt norðan við Tröllaglú í Hamragarðahéð. Áin er líndá og er heildur vatnsmætti en nágarnni hennar Sejalandsá. Áin rennur frá Tröllaglísmýri, fagurt og gróðurseili mýri í héðinni. Þegar áin kemur fram úr mýrinni rennur hún víð norðurjaðar hrauns sem myndablist við eidsumorot í Eyjafjallaöki við lok síðasta kúdaskeiðs fyrir um 9.000 árum. Á þessu svæði má finna nokkra smáfossa í ánni.

Gljúfrabúi, sem er um 40 metra hár, er í land eyðjörðarinnar Hamragarða sem Skógráttarfélag Rangáinga fékk að gljóf árið 1962 og er nú í elgi Rangáþings eystra. Akveðin dulúð er yfir fossinum þar sem hann fellur ofan í djúpa glá en framan við fossinn er mikill hamraveggur úr mobergi sem lokar fossinn af svo aðeins sést rétt efst í hann. Klötturinn sem lokar fossinn af kallast Franskanef. Áður fyrr töldu menn að hann og hamramir í kring væru bostaðir hulduloka. Hægt er að klífa upp á Franskanef og sjá fossinn ofan frá. Á gljúfralegustu stöðunum er keðja sem hægt er að stýlja sig víð, það þarf þó að sjna varfærni ef upp er farið og er það alls ekki fyrir alla. Einnig er hægt að fara úr skónum og vaða áinn gljó og er það mögnuð upplifun. Hafa skal varann á þegar farið er inn gljó því hættla er á gjóþruni. Fyrir neðan Franskanef er gömul baðþing og inn af þessum er heitir Ömpuhellir eftir einsetluonu sem þar á að hafa dala. Fyrir ofan Ömpuhellir eru tveir hvíttir inn í bergið sem nefnast Etra og Neðra bóli. Í Neðra bóli var fyrir á tímum þurksávar þvottur en í Etra bóli voru þurksávar reipi og má enn sjá snaga í berginu í báðum þessum böllum. Gljúfrabúi er trúlystur sem náttúruvæði.

Töluvert sunnan við Gljúfrabúa er lítið glí í hamraveggnum þar sem hægt er að fara upp á héliðna fyrir ofan og vírða fyrir sér útsýnið yfir héraðið. Talið var um að fara upp Stíginn og lækurni í glitnu nehndu Stígslækur. Stígurinn er enn nokkuð skýr, hálfgerðar tröppur eru þar sem er þrattast. Rétt fyrir ofan brúna eru leifar gamlaia fámúsa frá Hamragarðum.

Gljúfrabúi Waterfall

The waterfall Gljúfrabúi tumbles down from the Gljúfura River. Its source is just north of Tröllaglú (Troll Gorge) Canyon in the heath Hamragarðahéð. It is a spring-fed river and less voluminous than its neighbour Sejalandsá River. The river runs from Tröllaglísmýri (Troll Gorge Marsh), a picturesque and fertile marsh in the heath. When the river emerges out of the marsh, it runs into the northern edge of a lava field which was formed in the volcanic eruptions in Eyjafjallaöki at the beginning of the Holocene. There are several little waterfalls to be found in the river in the area.

Gljúfrabúi, which is 40 m tall, is on the land of the uninhabited farmstead Hamragarðar which the Rangá Forestry Society received as a gift in 1962 and is now owned by the municipality of Rangáþing eystra. There is a certain mystique over the waterfall because it falls into a deep canyon, while in front of it there is much palaggonite rock that blocks the waterfall so that only the very top of it is visible. The boulder that blocks the waterfall is called Franskanef. Previously, people believed that it and the surrounding cliffs were the residences of huldulok or hidden people. It is possible to climb onto Franskanef and see the waterfall from above. On the most risky parts there is a chain with which it is possible to support oneself; however, care must be taken if one climbs up and it is not for everybody. It is also possible to take off your shoes and wade the river down in the canyon. It's an amazing experience. Caution must be taken when travelling in the canyon because there is a risk of falling rocks. There is an old bath basin below Franskanef and at the inner end of the basin there is a little cave called Ömpuhellir, named after a hermit woman who lived there. Gljúfrabúi is a protected natural monument.

A little south of Gljúfrabúi there is a small canyon in the cliff face from which it is possible to ascend onto the heath above where there is a spectacular view of the neighbouring area. People referred to it as going up Stígurinn (the Path) and thus the river in that canyon is named Stígslækur (Path Brook). The path is still rather clear, with some stairs where it is steepest. Right above the edge, there are ruins of old sheepcotes from Hamragarðar.

Velkomin í Kötlu jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Gljúfrabúi

Eldmessan

Eldmessan

Árið 1783 þann 8. Júní, sem var hvíttasunnudagur, í heitri og stöðu veðri um daginn kom upp fyrri norðan niðri fjöggöngur á síðinni övart sanntvistur og meklar svo stór, að hann á stuttum tíma breiddi sig yfir alla Síðuna og nákkur af Fjöðhverfu, svo þykki að ólímt væri í húsum en sennátt á jörðu!

Þannig hefur sína Jón Stenþingsson trúðgögnin í Eldri sínu af hantínum Skaktareid, stærsta hraungosi sem samtímaheimsdómur eru til um. Sína Jón var prestur á Prestbakka á Síðu á meðan á Skaktareid stóð og tjóndi trúkunnri á Kjúljúbarjúlaust. Hann var mikill trúmaður en hafði einng ómáttar áttugi á náttúru- og veðrinu. Hann var óþyrnd að lífna og lítra þælingu sína í kjölfar eldanna og athugasir hans og stífr um náttúru og umhverfi eru meðal merkustu heimilda sem ritávar hafa verið á Íslandi.

Þann 20. Júlí 1783, á meðan Skaktareid geymsu, er sína Jón áttinn hafa þert kraftaverk. Kvísi úr hraunföðnu stefndi þá á Kirkjuna á Kjúljúbarjúlaust og aumkjúlar líkur sveifarinnar söfnuðust í kirkjuna til að hlyta á gubborð, ef si vili í hinda sinn. Hraunföðnuminn nálgast öðfuga, herra þrátt og í farska mest heyna dunnur og brest í hrauninu sem engum hlífu. Loftið var metið móðu og eldingar og struggur voru svo miklar að leifrað inn í Kirkjuna. Kirkjudyminum var steilt aftur og sína Jón upphaf róði sína og beint til að mættar um að stöva hraunföðnu.

Áð messu lokinni gekk söfnuðurinn með sína Jóni að Eystrastapa, til að skoða eðföðni í hvegg Skaktar og var það þá á sama stað og fyrri messuna. Talið var að barnaböng sína Jóns hefði stöðvað hrauna hraunins og hefur messan síðan verið kölluð Eldmessan. Hraunfanginn þar sem hraunföðni stöðvaðist heitast Eldmessutangi og sína Jón hlaut nafnanna Eldkirkjunnar. Áð þarfþögu þakkað sína Jón Guði fyrir, en því því engu að síður með nákvæmri vísindamannsins hvegg það þerft. Hann þrenn frá því að hraunföðni hefði skur áttáð ámar úr síðuþekkingum og myndað stórt lón við hraunfanginn. Á meðan á messunni stóð hafði veðrið fæst yfir hraunfangann sem kallað hraunföðni svo rennast þess stöðvaðist.

Eftir Eldmessuna tók að draga úr gossinu í þeim hluta gossprungunnar sem er sunnan Laika, en þann 28. Júlí tók myndi hluti gossprungunnar að glosa og í bysju ágúst ruddist nýtt hraunföðni fram á lagendi, nú úr Hverföllögöngum. Hæðin komu síðan ný hraunföðni öðru hverju og myndu þau eystra hluta hraunins. Gossinu í Laugagöngum lauk þann 17. febrúar 1784, þegar stóðast síður þar eðar. Skaktareidum var þar með lokið, en hörmungarnar af víðum gossinu og hins öðru veðurfaris sem því fylgdi héldu áfram.

Round midmorning on Whitson, June 8th of 1783, in clear and calm weather, a black haze of sand appeared to the north of the mountains nearest to farms of the Síða area. The cloud was so extensive that in a short time it had spread over the entire Síða area and part of Fjöðhverf as well, and so thick that it caused darkness indoors and coated the eam so that traces could be seen.

This is how Reverend Jón Stenþingsson begins his description of the Skaktareid (Skakta Fires) catastrophe, better known internationally as the Laiki eruption – the largest lava eruption for which we have an eyewitness description. Reverend Jón was a Minister at Prestbakki in the Síða parish during the eruption and served the church at Kjúljúbarjúlaust. He was a man of strong faith but also took a keen interest in natural science and medicine. He was tireless in healing and helping his neighbours in the wake of the eruption and his investigations into and texts about nature and the environment are among the most remarkable accounts that have been written in Iceland.

Reverend Jón is believed to have performed a miracle during the eruption on 20 July 1783. A branch from the lava flow was headed directly for the church at Kjúljúbarjúlaust and the pious and humble residents of the region had gathered in the church to hear the service, perhaps for the last time. The lava was fast approaching, the heat was increasing and in the distance they could hear the roar and cracking of the lava that spared no-one. The air was filled with mist and thunder and the lightning was so great that it lit up the church. The church door was slammed shut and Reverend Jón raised his voice and beseeched the Lord to stop the lava.

Reverend Jón Stenþingsson, who was present on the day of the eruption.

Reverend Jón Stenþingsson, who was present on the day of the eruption.

After the service, the parishioners walked with Rev. Jón to Eystrastapi to view the lava that had flowed along the Síða riverbed. They saw that the lava had not advanced at all since the service began. It was believed that the passion that Rev. Jón had poured into his prayers had stopped the advance of the lava and the Mass has since been called the Eldmessu (Mass of Fire). The spur of lava where the flow stopped is called Eldmessutangi (Spur of the Mass of Fire) and Rev. Jón was thereafter called Eldmessunnar (The Reverend). Rev. Jón, of course, thanked the Lord but nevertheless described what had happened with the accuracy only found in a true scientist. He describes how the lava had earlier dammed the rivers from the Síða heath and formed a large lagoon at the edge of the lava. During the service the water had flowed over the lava spur and cooled it so that its flow was stopped.

After the Eldmessu, the eruption began to wind down in the part of the fissure system to the south of Laiki. On 25 July, however, the north section of the fissure began to erupt and, at the beginning of August, a new flow of lava burst forth down into the lowlands, this time from the Hverföllögöng canyon. A number of new lava flows issued from the same source and currently form the east part of the lava field. The eruptions in the Laiki craters ended on 7 February 1784 when the last fires were seen. The Skaktareid fires were thereby ended, although the calamities inflicted by the eruption and the violent weather patterns that followed continued.

Reverend Jón Stenþingsson, who was present on the day of the eruption.

Velkomin í Kötlu jarðvang

Welcome to Katla Geopark

Eldmessan

Heimasíður

www.katlageopark.is

www.europeangeoparks.org

www.globalgeopark.org